

nie przynosząc później mu wielu wrogów.

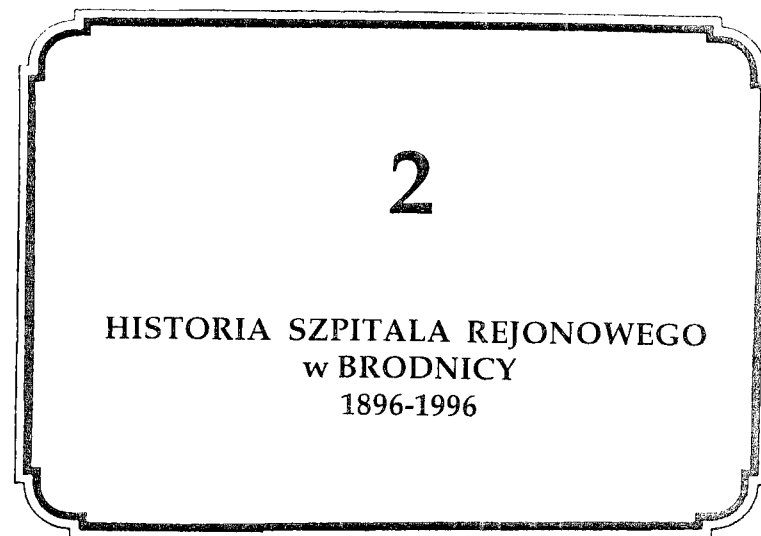
R. Czerwiakowski był przede wszystkim twórcą naukowego języka polskiego w chirurgii i polskiej terminologii chirurgicznej oraz anatomicznej. Jego 12-tomowe dzieło: „Narządu powszechnego opatrzenia chirurgicznego” jest pierwszym polskim podręcznikiem chirurgii systematycznej, w którym zawarł całość ówczesnej wiedzy z tej dziedziny.

Będąc głosicielem i realizatorem humanistycznej etyki lekarskiej, żądał od chirurga wysokich kwalifikacji moralnych w postaci takich cech charakteru jak: stateczność, czułość, cierpliwość, wyrozumiałość, skromność, niechciwość, „wstrzemięźliwość życia i ochędóstwa”, czyli czystość osobista i w praktyce lekarskiej. Tekst ten świadczy o umiłowaniu przez R. J. Czerwiakowskiego chirurgii oraz o jego wielkiej szlachetności jako lekarza i człowieka.

Bogata i wszechstronna działalność lekarską R. J. Czerwiakowskiego przerwała w 1803 r. gruźlica. Do końca życia (zm. 1816) poświęcił czas na pracę pisarską, a przede wszystkim pisał podręcznik. Największy to podręcznik chirurgii „Nauka chirurgii uniwersalnej”, który pisał przez całe życie. Niestety, jednak nie został on nigdy wydany drukiem.

Działalność Czerwiakowskiego wprowadziła chirurgię polską na tory nowoczesności i włączyła ją nierozdzielnie w zakres ogólnego wykształcenia lekarskiego.

Źródło: Zarys dziejów chirurgii polskiej, pod red. W. Noszczyka, Warszawa 1989, s. 65-66, 69-71.

Szpitaly średniowieczne zakonów szpitalnych, mimo że zachowywały charakter przytułków dla ubogich, udzielały również opieki leczniczej i odznaczały się dobrą organizacją, porządkiem i na ogół dobrym wyposażeniem. Do aktywnych zakonów szpitalnych zaliczano założony w Europie, wzorujący się częściowo na zakonach jerozolimskich Zakon Św. Ducha, tzw. w Polsce duchacy. Zakładane przez nich szpitale, zawsze pod wezwaniem Św. Ducha, zaczęły mnożyć się w całym chrześcijańskim świecie, również w Polsce. Poza szpitalami zakładanymi przez Krzyżaków, powstawały zapewne szpitale z inicjatywy miast. W okresie krzyżackim istniały już prawdopodobnie szpitale parafialne m.in. w Brodnicy, Lubawie i Nowym Mieście. Szpital Św. Ducha w Brodnicy o którym wzmianka zachowała się z XIV wieku, był zapewne w swym założeniu podobny do szpitali istniejących przy każdej niemal starej parafii diecezji chełmińskiej. Zwykle zakładano je poza miastem. Brodnicki szpital w XIV wieku zamieszkiwało 12 ubogich z miasta, którego statut istniał jeszcze w 1863 r.

Średniowieczne miasta trapiły epidemie. Morowym powietrzem, morem lub zarazą morową nazywano dżumę, czyli „czarną śmierć”. Straszliwe jej epidemie zwłaszcza w XIV w. powodowały niekiedy śmierć od 50 do 80 % ludności. Do rozprzestrzenienia się tej epidemii w

wiekach średnich przyczynił się m.in. rozwój miast, które były w tym czasie przeludnione i zanieczyszczone. W celu zapobiegnięcia szerszenia się epidemii stosowano m.in. rozpalanie ognisk wokół zagrożonych miejscowości, spalanie w domach aromatycznego drzewa i ziół, a wreszcie-ucieczkę w lasy. Lekarze nosili specjalne ubiory, a w okolicy nosa i ust mieli ochronne maski z gąbką nasyconą octem lub wonnymi ziołami. Na przestrzeni wieków również Brodnicę nawiedziły liczne zarazy i epidemie.

W 1708 r. w Brodnicy wybuchła po raz ostatni epidemia dżumy, natomiast w latach 1831, 1834, 1848, 1852, 1854, 1855, 1866 i 1873 miasto nawiedzała epidemia cholery. Podczas epidemii w czerwcu 1831 r. w obiektach klasztornych OO. Reformatów na Piaskach urządzono prowizoryczny szpital zakaźny. Konwent zapelniał się zarazy na cholere. Zakonnicy -franciszkanie obsługiwali chorych. Dwóch z nich zmarło na cholere: o.Anioł Klonowski (14 VIII 1831) oraz o.Andrzej Zalewski (27 VIII 1831). Ogółem w powiecie zmarło na cholere 798 mieszkańców, w Brodnicy 239 osób, tzn. 10 % ogólnej liczby mieszkańców. Z tego okresu pochodzi legenda zawarta w powieści Barbary von der Goltz „Biała Dama”.

Nad chorymi w 1831 r. opiekę lekarską sprawował doktor medycyny-chirurg Leopold Fryderyk Dittmer. Prawdopodobnie zamiast leków stosował on przez siebie sporządzone preparaty zwiększające śmiertelność, szczególnie wśród ubogich pacjentów. Sprowadzono specjalną komisję z Kwidzyna, która poleciła lekarzowi zażycie sporządzonych przez niego preparatów. Dr F. Dittmer po przyjęciu wskazanej dawki zmarł 20 sierpnia 1831 r. Epidemia natomiast wygasła we wrześniu tego roku. Wg legendy pochowany on został za karę głową w dół na cmentarzu ewangelickim. Wystawiono mu nagrobek w kształcie piramidy egipskiej, na którym umieszczono epitafium w języku łacińskim:

„VIXI UT VIVIS
MORIERIS UT SUM MORTUUS
SIC VITA TRADITUR VALE VIATOR
ET ABI IN REM TUAM”

oraz

LEOP. FRIDR. DITTMER
DR MED. ET CHIRURG
PHYSIC. PUBLIC. NAT. REGIMONTI
D.3 FEBR. 1797
OBIT STRASBURGI
D.20 AUG.1831

*“Żyłem jak ty żyjesz
umarłem jak ty umrzesz
tak przemija życie
przechodniu bądź pozdrowiony
i odejdz do stoych spraw”*

Epidemia cholery skończyła się w połowie września 1831 r. W wyniku kolejnych wybuchów epidemii, które dziesiątkowały mieszkańców Brodnicy zaczęto myśleć o stałym szpitalu-lecznicy miejskiej. W 1845 r. sprzedano miejskie wspólne pastwisko przy ul. Mazurskiej, przeznaczając pieniądze na zakupienie budynku na lecznicę miejską. Ówczesny brodnicki klasztor franciszkański specjalizował się dawniej w hodowli owiec. Stara owczarnia klasztorna zamieniona została w 1845 r. na lecznicę miejską, która mieściła się naprzeciwko cmentarza ewangelickiego (rozebrana w 1961 r.). Zamieniony budynek owczarni konwencyjnej miał zaledwie kilka izb. Był on nazywany zamiennie lecznicą powiatową lub lecznicą miejską. Odgrywał on tę rolę równocześnie. Lecznica ta nie spełniała zapewne swego zadania, gdyż w 1848 r. Brodnica liczyła już 3800 mieszkańców. Był to budynek za mały dla potrzeb miasta, a na pewno już za mały dla potrzeb powiatu. Brodnica stawała się coraz większym miastem. W 1890 r. liczyła już 6122 mieszkańców, a pobliskie Górzno 1513 mieszkańców.

Z tego względu w 1896 roku uruchomiono w Brodnicy SZPITAL MIEJSKI na 70 łóżek przy ul. Niskie Brodno. W 1907 r. w szpitalu zatrudnione były 3 diakonise (w kościele ewangelickim - członkini świeckiego stowarzyszenia kobiet pracująca przez 5 lat jako nauczyciel-

Dr med. J. Maćkowski z pielęgniarkami szpitala brodnickiego, lata 30-te.

ka lub pielęgniarka).

Pierwszym dyrektorem Szpitala Miejskiego w Brodnicy był dr med. Marian Karwat (*patrz - ANEKS 1*). Był to jedyny lekarz-Polak do 1913, kiedy to sprowadził się do Brodnicy lek. Jan Janaszek (*patrz - ANEKS 1*). Oprócz tych dwóch lekarzy przed odzyskaniem niepodległości w 1920 r. pracował również dr med. Zimdars.

W Brodnicy powstał 10 X 1919 r. z inicjatywy Koła Ziemianek Oddział Polskiego Czerwonego Krzyża, który liczył 60 osób, a w końcu 1920 r. - 312 osób.

Prezesem PCK w Brodnicy został dr M. Karwat, który pełnił tę funkcję do 1933 r. kiedy przekazał ją dr med. R. Kamińskiemu sam otrzymując tytuł honorowego prezesa. W 1919 r. PCK zorganizował kursy sanitarne, na których przeszkolono 16 sanitariuszy i 42 pielęgniarki.

W 1920 r. Rosjanie rozlokowali swe wojska pod Brodnicą; doszło do bitwy 18 sierpnia. Jako pierwsi na pobojeństwo pojechali ks. proboszcz Władysław Fischoeder oraz dr M. Karwat. Zaopatrywano rannych oraz transportowano ich do szpitala. Ks. W. Fischoeder schronił się w szpitalu, pełniąc służbę sanitarną pomagając opatrywać rannych i grzebać poległych.

W poniedziałek 16 sierpnia 1920 r. w szpitalu przed werandą padł strzał armatni, nie wyrządzając większej szkody. Wielką wówczas rolę odegrali członkowie i członkinie PCK oraz pielęgniarki szpitalne, m.in. Helena Drzymalska, Elżbieta Głowacka, Waleria Kant, Jadwiga Krawcowicz, Stanisław Krawcowicz, Jadwiga Maćkowska, Anna Nagórska, Marta Nagórska, Anna Olszewska, Rozalia Ostrowska, Bronisława Pawłowska, Helena Sargalska, Pelagia Sargalska, Wanda Siekierska, Maria Suchowa, Aniela Wrońska opiekujące się chorymi w szpitalu brodnickim. Lekarz Jan Janaszek lecząc jeńców radzieckich zaraził się tyfusem. Zmarł 3 grudnia 1920 r. w szpitalu brodnickim. Brodniczanie w uznaniu jego zasług postawili mu nagrobek na miejscowym cmentarzu.

Od 1920 r. szpital funkcjonował pod nazwą: Lecznica Powiatowa lub Szpital Powiatowy. W szpitalu brodnickim w okresie międzywojennym zorganizowane były oddziały: chirurgiczny, wewnętrzny i zakaźny. W szpitalu w okresie międzywojennym obowiązywał podział na trzy klasy, zależnie od wysokości opłat. Najniższe opłaty ustalone były dla chorych korzystających z Ubezpieczalni Społecznej oraz Zarządów Miejskich i gmin, których przyjmowano do najniższej III klasy.

Koszty były zróżnicowane dla zamiejscowych i miejscowych chorych. Koszty leczenia zmieniano do 1924 r. bardzo często, ze względu na rosnącą inflację, z którą uporano się dopiero w 1924 r. wprowadzając jako obowiązującą walutę 1 złoty.

Tabela 1. Koszty dziennego leczenia w Szpitalu Powiatowym w Brodnicy w latach 1922 - 1927 pacjentów zamiejscowych i miejscowych.

Rok	Klasa I	Klasa II	Klasa III	Ubogogminni
1922 lipiec	zam. 1800 Mk miej. 1500 Mk	zam. 1500 Mk miej. 1200 Mk	zam. 1000 Mk miej. 850 Mk	300 Mk
1923 luty	zam. 24 000 Mk miej. 20 000 Mk	zam. 16 000 Mk miej. 14 000 Mk	zam. 12 000 Mk miej. 10 000 Mk	6000 Mk
1927 czerw.	zam. 9 zł miej. 8 zł	zam. 7 zł miej. 6 zł	zam. 5,50 zł miej. 5 zł	1,00 zł

Źródło: Orędownik Starostwa i Powiatu Brodnickiego, nr 61 z 15 VII 1922; Orędownik Urzędowy Powiatu Brodnickiego, nr 16 z 24 II 1923; Ibid., nr 28 z 22 VI 1927

Koszty danej klasy zależały od wielkości sali którą wybierał pacjent. Za lekarstwa, bandaże, operacje, kąpiele oraz dodatkowe posiłki pacjenci płacili dodatkowo. Skierowanie chorego na szpitalne leczenie leżało w kompetencji lekarza prywatnego, który konsultował diagnozę z lekarzem specjalistą. Opłaty za dzieci poniżej 14 lat w 1922 r. były niższe od w/w, natomiast w 1923 r. pobierano opłatę już 2/3 całej opłaty dziennego pobytu. Za dodatkowe zabiegi i korzystanie z urządzeń płacono oddzielnie. W 1927 r. za prześwietlenie płacono 10,00 zł; naświetlanie (elektryzowanie) 1,00 zł; gorącą suchą kąpiel 1,50 zł; kąpiel wodną 1,00 zł. W związku z inflacją w listopadzie 1923 r. Wydział Powiatowy w Brodnicy ustalił następujące stawki opłat w brodnickim szpitalu: za I klasę od mieszkańców powiatu płacono równowartość 50 funtów żyta dziennie, a z zamiejscowych powiatów - 60 funtów za II klasę - 45 funtów, od zamiejscowych - 55 funtów za III klasę - 40 funtów, od zamiejscowych - 50 funtów.

Zaznaczono, że ceny żyta normuje się wg cen zbożowej giełdy po-

Fronton spalonego szpitala.

znańskiej. Oddzielna taryfa opłat była dla ubogo-gminnych, które były tylko symboliczne. W 1933 r. na 8678 mieszkańców Brodnicy 208 mieszkańców-ubogich było wspieranych w opiece domowej.

Starosta brodnicki w 1927 r. ogłosił w „Orędowniku Urzędowym Powiatu Brodnickiego” godziny odwiedzin chorych w Szpitalu Powiatowym w Brodnicy: czwartki od 14⁰⁰ do 15⁰⁰ oraz w każdą niedzielę od 14⁰⁰ do 16⁰⁰.

Funkcję lekarza powiatowego w Brodnicy pełnił w latach 1919-1931 dr med. M. Karwat, a po jego odejściu na emeryturę dr med. R. Kamiński. Ostatnim przed wybuchem II wojny światowej dyrektorem szpitala brodnickiego był dr med. Jan Maćkowski w latach 1931-1939. W latach 1920-1939 w Brodnicy leczyli w szpitalu, przychodniach wzgl. w prywatnych gabinetach następujący lekarze:

- dr med. Józef Barański - (1931-1939)
- dr med. N. Berlin - osiedlił się w Brodnicy w 1922 r.
- dr med. Marceli Jakubiak - okulista
- lek. med. Jan Janaszek (1882-1920) - patrz ANEKS 1
- dr med. Rajmund Kamiński - lekarz powiatowy w l. 1931-1939
- dr med. Marian Karwat (1856-1946) - patrz ANEKS 1

- dr med. Kozłowski
- dr med. Jan Maćkowski (1889-1949) - zam. Przykop 4
- dr med. M. Michałowicz - zam. Mostowa 1 w 1928 r.
- dr med. Otto - zam. Kamionka 20 w 1928 r.
- dr med. Rembiszewski
- dr med. Tadeusz Ronowski - lekarz naczelny Powiatowej Kasy Chorych w Brodnicy, zam. Mały Rynek 4 w 1928 r.
- dr med. Sacewiczowa - kier. Stacji nad Matką i Dzieckiem od 1937 (ul. Przykop nr 51).
- dr med. Feliks Smoczyński (1908-1973) - patrz ANEKS 1
- dr med. Bolesław Tarando - 1929 r. lekarz szkolny
- dr med. Jan Stupnicki - zam. Kamionka 24 w 1928 r.
- dr med. Winter
- dr med. M. Zientara

Położne: L. Lewandowska (od 1937 r.), Marta Karpińska (od 1937 r.).

W 1935 r. w Polsce działało 391 poradni przeciwgruźliczych, które miały pod swoją opieką ponad pół miliona osób, z tego około 119 000 chorych na gruźlicę. Oprócz oddziału zakaźnego przy szpitalu brodnickim od 1 kwietnia 1937 r. rozpoczęła działalność po kilku latach przerwy, poradnia (zwana również przychodnią) przeciwgruźlicza przeznaczona dla mieszkańców powiatu brodnickiego. Czynna była w poniedziałki i czwartki od 12⁰⁰ do 14⁰⁰. Ze względu na dużą zachorowalność na gruźlicę w powiecie brodnickim oprócz poradni przeciwgruźliczej działało również w latach 30-tych Towarzystwo Przecigruźlicze w Brodnicy.

Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia NMP (Służebniczki Maryi) utworzyło 1 października 1920 r. w Szpitalu Powiatowym w Brodnicy swój zakonny dom (drugi utworzono w 1922 r. w sierocińcu). Siostry zakonne skupione i pracujące w szpitalu jako siostry-pielęgniarki sprawowały jednocześnie opiekę nad kaplicą szpitalną. W 1939 r. dom zakonny w szpitalu liczył 8 sióstr zakonnych. Szpital Powiatowy jako jedyny w powiecie musiał wystarczać dla potrzeb w 1921 r. - 61 257, w 1931 r. - 56 287 mieszkańców powiatu brodnickiego. W związku z rosnącymi potrzebami postanowiono rozbudować szpital brodnicki. Na posiedzeniu Rady Powiatowej w Brodnicy 19 XII 1936 r. podjęto uchwałę w sprawie kupna gruntu państwowego pod Szpital Powiatowy w Brodnicy.

Były to trzy działki (mapa kastralna - 68/10, 70/10, 151/10) oraz teren

do nich przyległy. Wydział Powiatowy w Brodnicy zaciągnął pożyczki w Komunalnym Banku Kredytowym w Poznaniu na rozbudowę Szpitala Powiatowego. W czerwcu 1934 r. zaciągnięto pożyczkę w wysokości 150 000,-zł w zlocie, natomiast w czerwcu 1938 r. w wysokości 94 500,-zł, które zostały zabezpieczone zapisem hipotecznym w Księdze wieczystej Szpitala Powiatowego.

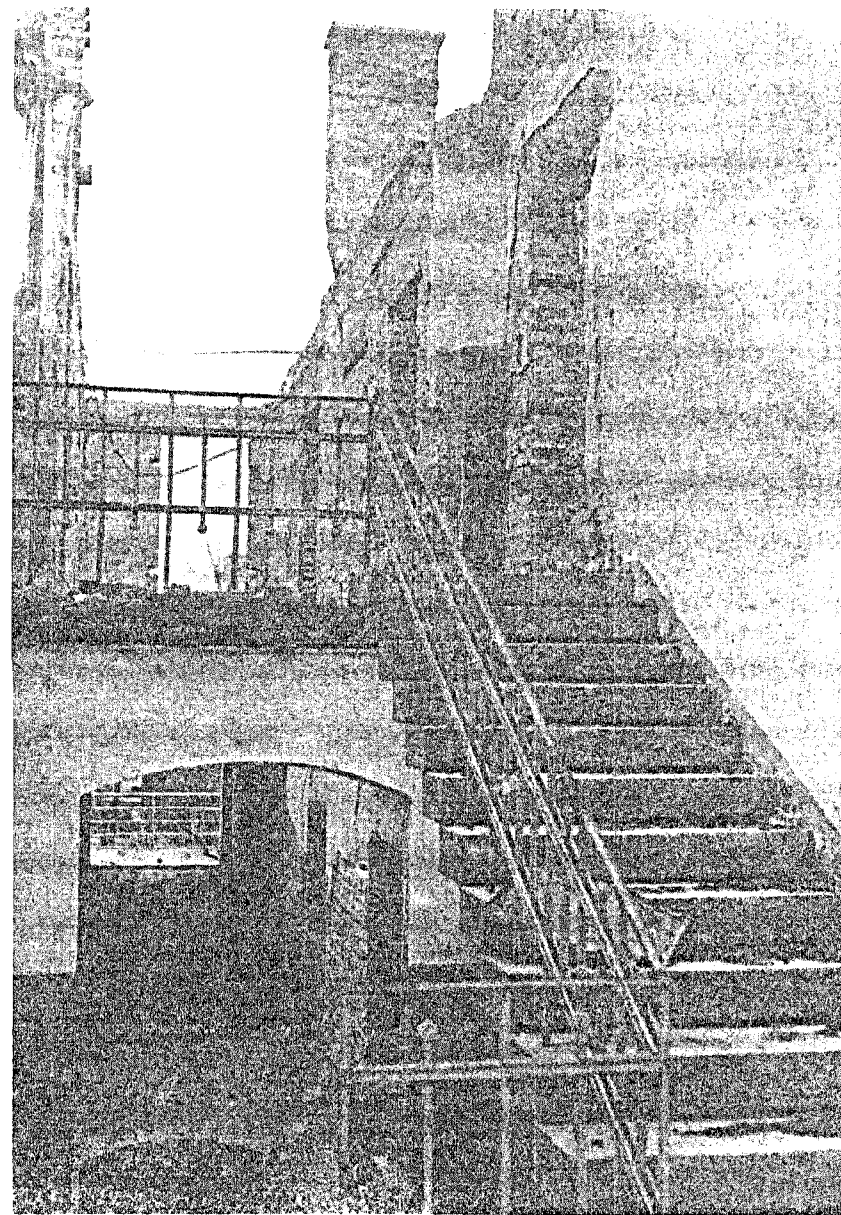
W 1938 r. na posiedzeniu 19 lutego Rada Powiatowa w Brodnicy upoważniła Wydział Powiatowy w Brodnicy do wystąpienia z wnioskiem do Komunalnego Funduszu Pożyczkowo-Zapomogowego o pokrycie niedoboru funduszy na ukończenie rozbudowy Szpitala Powiatowego. W 1938 r. uchwalono uchwałę o długoterminowej pożyczce 75 000,-zł w Warszawie, następnie planowano pożyczkę 100 000,-zł w Poznaniu. Ostatecznie w „Orędowniku Powiatowym powiatu brodnickiego” w nr. 6 z 11 IV 1939 podano tekst uchwały Rady Powiatowej: zaciągnięto na rozbudowę szpitala w Brodnicy w Komunalnym Banku Kredytowym w Poznaniu pożyczkę 80 000,-zł w zlocie w 5,5 % obligacjach Komunalnych.

Wybuch II wojny światowej zniweczył wszystkie plany rozbudowy szpitala w Brodnicy. Oprócz wspomnianej przychodni przeciwgruźliczej w 1937 r. dokonano uroczystego poświęcenia 13 VIII 1937 r. nowo uruchomionej Stacji Opieki nad Matką i Dzieckiem w domu p. Kucińskiej przy ul. Przykop 5l. Kierownictwo nowej placówki objęła dr med. Sacewicz, która przyjmowała chorych we wtorki, środy i piątki. Poprzednia przychodnia istniała do 1934 r., która była utrzymywana przez Zarząd byłej Kasy Chorych.

Od 1937 r. podjął pracę w brodnickim szpitalu, późniejszy niekwestionowany autorytet medycyny brodnickiej - dr med. F. Smoczyński, prowadził on samodzielnie oddział zakaźny i wewnętrzny.

Wybuchła II wojna światowa. We wrześniu 1939 r. w całym powiecie brodnickim przyjmował i praktykował tylko jeden lekarz w szpitalu brodnickim - dr med. F. Smoczyński. Został on jednak wkrótce przeniesiony przez okupanta do Wąbrzeźna. Kierownictwo szpitala przejął przybyły z zachodu Niemiec - dr med. K. Hasnesfahr. Szpital samoistnie poszerzył się o oddziały: dziecięcy oraz izbę porodową. Na początku 1941 r. oddano dodatkowo oddział laryngologiczny, który prowadził niemiecki lekarz pochodzący z Besarabii.

W czasie II wojny światowej w brodnickim szpitalu oraz poza nim leczyli następujący lekarze:

Szpital brodnicki - styczeń 1945 r.

- dr med. H. Bogner -1942 *)
- dr med. W. Braunert
- dr med. Filipowicz
- dr med. K. Hammesfahr
- dr med. S. Heß - 1942
- dr med. Marceli Jakubiak - 1939-1945
- dr med. Marian Karwat od 1919
- dr med. P. Kunth od 1940
- dr med. T. Kurzętkowski - 1939-1941
- dr med. H. Liessenfeld - 1939
- dr med. J. Maćkowski - 1939-1944
- dr med. E. Schwamm - 1942
- dr med. F. Smoczyński - 1939
- dr med. N. Wiwatowski - 1942-1945
- dr med. M. Zientara - do 1945

Akuszerki: H. Glaw (1942), O. Jablonowski (1942), A. Töpfer (1942), M. Schlinter, B. Wrona.

Dentyści: G. i B. Brendel, H. Esden, L. Kerski, V. Marie, J. Mischke, N. Quade, G. Waleczkowski, H. Zeglarski.

Aptekarze: E. Dreihs, H. Labriga, A. Trautmann.

Wspaniałą kartę w dziejach służby zdrowia zapisali lekarze i pielęgniarki pracujące w Szpitalu w Brodnicy. Służba sanitarna brodniczank - w Wojskowej Służbie Kobiet - wchodziła w skład sztabu Komendy Okręgu Pomorskiego Armii Krajowej. Służba ta przyjęła kamuflującą nazwę „PCK” od organizacji Polskiego Czerwonego Krzyża, nie istniejącego tu w czasie okupacji. Zespół ten istniał de facto od przełomu 1942/43. Już w 1939 r. nad rannymi w brodnickim szpitalu sprawowały opiekę: Janina Sobczak ("Janka"), Stanisława Koziorzębska ("Stasia"), Maria Stemplewska ("Faszyna") i Marta Zieleniewska ("Strzecha").

W 1942 r. ze szpitala w Rypinie został przeniesiony do szpitala brodnickiego lek. med. - chirurg - Nikodem Wiwatowski (ps. „Kazik”) (1908-1945), gdzie pracował jako pomocnik lekarza niemieckiego. W stopniu podporucznika Armii Krajowej, stanął na czele sekcji sanitarnej brodnickiego inspektoratu AK-kryptonim „Browar”.

Na oddziale chirurgicznym brodnickiego szpitala umieszczali zagrożonych aresztowaniem AK-owców. „Pacjenci” ci byli nieznanymi N. Wi-

* - podane daty zawarte w źródłach.

watowskiemu - zgłaszali się na umówione hasło. Do szpitala w Brodnicy trafiali również angielscy jeńcy zbiegli z brodnickiego obozu jenieckiego. Byli oni tutaj zaopatrywani w dokumenty, ubrania, a następnie przerzucani poza powiat brodnicki. Pod jego kierownictwem przygotowywano w Pokrzydowie magazyn lekarstw i środków opatrunkowych na wypadek zbrojnego wystąpienia ludności polskiej. Kiedy w końcu 1944 r. Niemcy wykryli ten magazyn w Pokrzydowie, N. Wiwatowski został aresztowany 2 stycznia 1945 r., a następnie przewieziony do Bydgoszczy. Zginął w czasie transportu więźniów w tzw. „marszu śmierci”.

Oto spis pielęgniarek, należących do wymienionego zespołu „PCK”, pracujących w szpitalu brodnickim: Irena Wiwatowska, Halina Gaca, Stefania Bekter, Maria Karbowska, Franciszka Oziminowa, Marta Kosmala. Fikcyjne recepty na potrzebne środki opatrunkowe i lekarstwa wystawiał dr med. Marceli Jakubiak. Zespół „PCK” działał do końca 1944 r, kiedy to wydarzyła się „wpadka” organizacji w Pokrzydowie.

Pierwsze oddziały wojsk radzieckich wkroczyły do Brodnicy 22 stycznia 1945r. Miasto zaczęło płonąć. Spłonął m.in. ratusz miejski, część dworca kolejowego. Największym ciosem dla brodniczank był pożar Szpitala Powiatowego. Spłonęły zapasy środków leczniczych, aparatury medycznej, przybory lekarskie, cały sprzęt i bielizna uległa zniszczeniu. Stworzono pierwszą władzę: Milicję Miejską miasta Brodnicy, której przewodniczącym został dr med. Marceli Jakubiak, zastępcą b. komornik sądowy Gaca, sekretarzem S. Karbowski. Początkowo wszystkie dokumenty zaopatrywano jedyną wówczas podłużną pieczęcią lekarską „Dr Marceli Jakubiak. Okulista”.

Władze radzieckie zaczęły aresztować mieszkańców wskazanych przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa. Wśród aresztowanych znalazł się brodnicki lekarz dr med. Feliks Smoczyński, który na szczęście wrócił po internowaniu do Brodnicy.

Gmach Sądu Grodzkiego został zamieniony na szpital polowy wojsk radzieckich. Stanowisko pierwszego po wojnie dyrektora Szpitala Powiatowego w Brodnicy objął dr med. Marceli Jakubiak 1 kwietnia 1945 r. Po ewakuacji pacjentów ze szpitala w styczniu 1945 r., przy współudziale sióstr Służebniczek Maryi i PCK uruchomiono zastępczy szpital w budynku Ubezpieczalni Społecznej przy ulicy Żwirki i Wigury 1. Początkowo szpital posiadał izbę przyjęć i trzy pokoje oraz 20 łóżek dla chorych.

Powiat brodnicki liczył w 1945 r. ok. 52 000 mieszkańców, w którym dopiero uruchomiono w 1946 r. Ośrodki Zdrowia: w Brodnicy (1 marca), w Górznie (1 lipca), w Jabłonowie (5 czerwca) i Nieżywieciu (1 września) w których zatrudniano ogółem 3 lekarzy. Do tej pory cały trud opieki lekarskiej spoczywał na szpitalu brodnickim. O problemach przed jakimi stała brodnicka służba zdrowia świadczy poniższa tabela.

Tabela 2. Ilość urodzin i zgonów w powiecie brodnickim w latach 1945-1949*.

Rok	Urodzenia	Zgony	w tym dzieci do I roku życia
1945	721	661	140
1946	1565	953	247
1947	1582	913	254
1948	1650	835	264
1949	694	360	96

*) w 1949 r. - dane za I półrocze.

Źródło: *Archiwum Państwowe w Toruniu - Starostwo Powiatowe w Brodnicy 1945-1950*, sygn. 269.

Śmiertelność dzieci, dzięki opiece lekarskiej udzielanej w poszczególnych ośrodkach zdrowia znacznie się obniżyła.

W uruchomionym 1 marca 1946 r. powiatowym ośrodku zdrowia w Brodnicy (przy ul. Mazurskiej - obecnie internat Zespołu Szkół Mechanicznych) czynne były poradnie: Dla Matki i Dziecka, Dla Ciężarnych, Ogólna, Szkolna, Gabinet dentystyczny oraz przychodnie: Przeciwgruźlicza, Weneryczna, Przeciwjagliczna.

Rodzaje przychodni i poradni świadczą o danych potrzebach medycznych dla mieszkańców Brodnicy i powiatu.

Szpital przy ul. Żwirki i Wigury liczył wówczas 90 łóżek etatowych, rzeczywistych 120, w tym 35 łóżek na oddziale zakaźnym.

W latach 1945-1949 zanotowano wiele zakaźnych chorób w powiecie brodnickim.

Tabela 3. Zanotowane choroby zakaźne w powiecie brodnickim w latach 1945-1949*

Nazwa choroby	1945	1946	1947	1948	1949
Róża	-	1	-	-	-
Blonica	129	83	85	23	6
Gruźlica	28	151	151	343	237
Dur brzuszny	245	83	10	27	6
Czerwonka	14	5	1	-	-
Płonica	29	3	4	9	4
Krzusiec	7	28	25	46	65
Dur plamisty	19	-	-	-	-
Zapalenie opon mózgowych	2	5	2	6	1
Tęžec	5	2	2	4	-
Malaria	3	4	8	3	2
Odra	3	5	4	51	4
Heine-Medina	1	-	4	1	-
Pokąsanie przez wściekłego psa	-	-	23	30	4
Ospa wietrzna	-	-	-	1	12
Grypa	-	-	-	-	65

*) w 1949 r. - dane za I półrocze.

Źródło: patrz - Tabela 2.

Tendencje spadkowe zachorowań można tłumaczyć przez systematyczne szczepienia ochronne przeciwko ospie, durowi brzuszemu. Wysoki procent chorych na gruźlicę tłumaczy konieczność działalności przychodni i szpitalnego oddziału gruźliczego.

Dyrektor M. Jakubiak z pomocą władz samorządowych powiatu brodnickiego i dr. med. G. Truszczyńskiego przystąpił do odbudowania szpitala. W zastępstwie zniszczonego szpitala, funkcję tę pełnił budynek Ubezpieczalni Społecznej. Tam też w latach 1945/46 dokonywano remontów: malowanie pokoi, remont drzwi, okien, naprawa przewodów elektrycznych i kanalizacji. Oprócz tego zakupiono aparat Roentgena oraz nową bieliznę. Ogólnie suma wydatków na potrzeby szpitala brodnickiego wynosiła sumę w wys. 854 790,-zł w roku 1945/46. W 1946 r. pobudowano przy szpitalu barak dla zakaźnie

chorych do którego zakupiono meble.

W 1947 r. na odbudowę szpitala Wydział Powiatowy w Brodnicy przeznaczył kwotę 1 143 545,- zł. Natomiast w 1948 r. wydatki na odbudowę szpitala i uzupełnienie wyposażenia pochłonęły 5 560 000,- zł. Sprawa oddania odbudowanego budynku Szpitala Powiatowego do użytku, była na tyle pilna i potrzebna, iż w 1947 r. przeniesiono do odbudowanego dopiero częściowo parteru szpitala, do którego wprowadziły się również pielęgniarki - Siostry Służebniczki Marii.

Całkowita odbudowa prawego skrzydła I i II piętra spalonego gmachu Szpitala Powiatowego trwała do 1950 r. łącznie z częściowymi remontami w części odbudowanej. Odbudowę przerwano w 1948 r., wznowiając ją dopiero w II połowie września 1949 r., która miała być ukończona do końca 1949 r.- „dotychczas nie wykończono” - jak pisał w sprawozdaniu rocznym za 1949 r. z-ca dyrektora dr med. F. Smoczyński.

Tempo prac odbudowy szpitala było bardzo powolne, przeciągające się przez cały 1950 r. W pierwszej połowie 1950 r. po całkowitym opuszczeniu tymczasowego szpitala na ulicy Żwirki i Wigury, przeniesiono tam Powiatowy Ośrodek Zdrowia z ulicy Mazurskiej.

Szpital posiadał wówczas pięć oddziałów: chirurgiczny (30 łóżek), wewnętrzny (29), zakaźny (16), dziecięcy (10) i położniczo-ginekologiczny (10). Ogółem był to szpital 95-łóżkowy. Jednak już w tym okresie odczuwano brak łóżek dla chorych. W wielu wypadkach nie przyjmowano chorych do szpitala ze względu na brak miejsca. W 1949 r. po dostawieniu łóżek, powiększono go do 120-łóżkowego szpitala.

Już ze sprawozdań z 1948 r. wynika, z jakimi trudnościami zaopatrzeniowymi borykał się szpital. Dyrektor szpitala wymieniał te braki we wszystkich sprawozdaniach kwartalnych 1948 r.:

- bielizniane - brak ca 100 m flaneli na szlafroki i podkłady
- leki - brak środków nasercowych
- sprzęt sanitarny - brak materiałów opatrunkowych (gazy, bandaży, gipsu), 80 krzeseł wzgl. taboretów (w I kwartale 1948 r. szpital otrzymał 30 taboretów i 30 szafek nocnych).
- sprzęt chirurgiczny - brak strzykawek i igieł, puszek do sterylizowania bielizny
- sprzęt laboratoryjny - brak całkowitego urządzenia laboratoryjnego (przede wszystkim stół laboratoryjny).

Bielizny osobistej posiadano w wystarczającej ilości, natomiast szla-

froki planowano uszyć z zakupionego barchanu. W 1949 r. szpital posiadał 3 zmiany bielizny pościelowej na łóżko.

W 1948 r. obłożenie chorych w ostatnich dniach poszczególnych kwartałów było następujące: 80 (w tym 13 łóżek na oddziale zakaźnym), 85 (22), 44 (14), 69 (11). W 1949 r. przeciętny stan chorych wynosił 87, natomiast w I kwartale 1950 -115 chorych. W 1949 r. ogólna liczba dni leczenia wynosiła 30 651 dni, a przeciętny pobyt w szpitalu 13 dni. Jak pracował Szpital Powiatowy w Brodnicy w II półroczu 1949 r. zawarł w sprawozdaniu z-ca dyr. dr med. F. Smoczyński:

- 1) Leczonych chorych, leżących w szpitalu - 1 189
- 2) Leczonych ambulatoryjnie - 1 117
- 3) Wykonano operacji - 435
- 4) Opatrunków gipsowych - 102
- 5) Transfuzji krwi - 90
- 6) Badania laboratoryjne - 2 236
- 7) Prześwietlenia Rtg - 1 360
- 8) Zdjęć Rtg - 47
- 9) Urodzeń - 105
- 10) Zgonów - 47
- 11) Przeciętny dzienny stan chorych - 98 - 103
- 12) Stan łóżek etatowych - 90
- 13) Stan łóżek rzeczywistych - 120 (w tym 15 dziecięcych)

Szpital borykał się z brakami sprzętu medycznego. W 1949 r. otrzymano z Wydziału Zdrowia -Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Bydgoszczy, nowy aparat Roentgena marki „Fischer”, gdyż zwykły aparat „Picker”, był już od dłuższego czasu nieczynny, co można wnioskować po małej wykonanej ilości zdjęć Rtg.

Funkcję dyrektora w pierwszych latach powojennych (1945-1949) pełnili: dr med. M. Jakubiak, dr med. J. Maćkowski, p.o. - dr med. F. Smoczyński oraz dr med. A. Sobański. Oprócz wymienionych lekarzy w szpitalu ponadto pracowali: dr med. Pałczyńska i lek. med. S. Baczyński. W 1946 r. w Szpitalu Powiatowym pracowało: 3 lekarzy, 12 siostr zakonnych oraz 17 osób niższego personelu. Natomiast w 1948 r. pracowało 3 lekarzy, 8 pielęgniarek - siostr oraz 23 niższego personelu (I kwartał). Liczba personelu w 1948 r. wzrosła ze względu na oddawany etapami do użytku nowy szpital. W końcu tego roku szpital zatrudniał 72 osoby: w tym 3 lekarzy, 20 personelu medycznego, 7 administracyjnego oraz 42 niższego personelu pomocniczego. W tym roku przewidy-

S. Czerwiński (wśrodku) 1965 rok

wano dla lekarzy 5 etatów. Na oddziale chirurgicznym pracowały 2 siostry operacyjne i 1 siostra-opatrunkowa. Ogółem w powiecie brodnickim pracowało w połowie 1949 r.: 9 lekarzy, 3 stomatologów, 6 farmaceutów, 18 położnych, 17 pielęgniarek (w tym 10 sióstr zakonnych), 2 techników-dentystycznych.

W szpitalu natomiast pracowało: 4 lekarzy, 10 sióstr zakonnych, 2 położne, 1 laborantka. Wymieniona ilość pracowników służby zdrowia z powiatu i miasta Brodnicy miała pod opiekę medyczną 52 000 mieszkańców powiatu brodnickiego.

Według zachowanych ewidencji z lat 40-tych i 50-tych najstarszymi pracownikami średniego i niższego

personelu szpitala brodnickiego byli m.in.:

- Stanisław Czerwiński - zatrudniony 10 V 1947 r. Pełnił przez wiele lat niezwykle sumiennie funkcję zaopatrzeniowca i głównego księgowego.

- Józefa Grabowska - zatrudniona od 1 IX 1953 r.

- Eufemia Jastrzębska - zatrudniona od 1 IV 1949 r. - oddziałowa oddziału zakaźnego.

- Maria Jastrzębska - zatrudniona od 1 V 1951 r. - salowa oddziału płucnego

- Irena Kopycińska - zatrudniona od 1 IX 1951 r. - salowa oddziału wewnętrzznego

- Aleksandra Kowalczyk - zatrudniona od 1 II 1945 r. - salowa (pra-

Ogród przyszpitalny - 1953 rok.

kuchni: szkła Wecka do zapraw, garnki, nakrycia stołowe oraz parę trzody chlewnej, co było zapewne z korzyścią dla pacjentów i budżetu szpitala. W szpitalu działa od kilkadziesiąt lat kaplica szpitalna, gdzie odprawiane są msze św. w każdą niedzielę. Kaplicą opiekowały się w okresie międzywojennym oraz powojennym Siostry Służebniczki Marii.

Dnia 3 czerwca 1948 r. klasztor OO. Franciszkanów w Brodnicy zorganizował pierwszą procesję theoforyczną na zakończenie oktawy Bożego Ciała. Ołtarz I zbudowano przy gmachu szkoły rolniczej, II przy dworcu PKP, natomiast III ołtarz wykonała służba zdrowia przy bramie szpitala powiatowego jako ołtarz, chorych. Prawie wszyscy chorzy przebywający aktualnie na leczeniu w brodnickim szpitalu otoczyli ten ołtarz łącznie z tymi, których wyniesiono na noszach. Była to najdłuższa procesja Bożego Ciała - pod względem czasu, jak i trasy, gdyż trwała od 18³⁰ do 23⁰⁰.

Na prośbę brodnickiego proboszcza (w latach 1947-1966) ks. mgr. K. Glamowskiego OO. Franciszkanie objęli duszpasterstwo chorych w szpitalu. Działalność tę prowadzili oni do sierpnia 1960, kiedy to na zlecenie władz państwowych wykluczono księży zakonnych z pracy w szpitalach. Duszpasterstwo chorych przejął kościół, farny - parafialny p.w. św. Katarzyny. Dopiero od 1978 r., kiedy przy kościele franciszkańskim utworzono parafię, oficjalnym kapelanem w szpitalu został o. Lucjusz Matusiak OFM. Zachowały się tylko dane z 1958 r. - w którym to roku rozdano w szpitalu 2500 komunii św.

Przy Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Brodnicy obowiązki

cowala również w czasie II wojny światowej).

- Jadwiga Osińska - zatrudniona od 31 V 1947 r. - rejestratorka.

Przy szpitalu od 1945 r. prowadzono gospodarstwo rolne, na które w budżetach rocznych przeznaczano dodatkowe środki finansowe na zakup nasion, zakup prosiąt. W 1949 r. zakupiono na potrzeby szpitalnej

Ośrodek Zdrowia w Brodnicy - 1946 r.

Od lewej siedzą: lek. med. C. Bunikowski, dr med. G. Truszczyński - kierownik Ośrodka Zdrowia i lekarz powiatowy, lek. stom. J. Pniewski; stoją: Berezewski, T. Lewandowski, H. Esden-Tempski, Frendel

kierownika Wydziału Zdrowia (lekarz powiatowy) pełnił dr med. Grzymała Truszczyński w latach 1945-1960 (w 1949 r. - zastępował go lek. med. C. Bunikowski). Lekarzowi powiatowemu podlegały sprawy lecznictwa i sprawy sanitarne całego powiatu. Referat Zdrowia posiadał od 1 marca 1946 r. samochód półciężarowy „Chevrolet”, który służył m.in. do przewozu zaopatrzenia dla Szpitala Powiatowego w Brodnicy. W wielu sprawozdaniach lekarz powiatowy składał prośby o zakup karetki pogotowia dla brodnickiego szpitala. Dopiero w październiku 1948 Wydział Powiatowy w Brodnicy zakupił samochód osobowy - karetkę zw. Pogotowiem Lekarskim. W połowie 1949 r. Wydział Zdrowia otrzymał samochód „Skoda-Tudor”, natomiast wspomniany „Chevrolet” przekazano do dyspozycji Szpitala Powiatowego w Brodnicy.

W 1949 r. zadbano również o szkolenie polityczne chorych. W sprawozdaniu za 1949 r. czytamy m.in. „... Dla upamiętnienia 70 rocznicy urodzin Generalissmusa Stalina 22 XII 1949 r. wyjechały 2 ekipy lekarskie w powiat udzielając bezpłatnej pomocy lekarskiej oraz zorganizowano odczyty i pogadanki na terenie Ośrodka Zdrowia i Szpitala Powiatowego”.

Dużą rolę w opiece zdrowotnej w Brodnicy i powiecie brodnickim po wyzwoleniu w styczniu 1945 r. odegrał Polski Czerwony Krzyż. Działalność PCK w Brodnicy wznowił w 1945 r. sanitariusz (późniejszy

lekarz med.) Leon Kwiatkowski.

Placówka brodnicka PCK niosła pomoc jeńcom wojennym i poszkodowanym. Organizowano zbiórki i zabawy, z których dochód przeznaczano na leki dla Punktu PCK. Zbierano również dary dla biednych dzieci. W latach 40-tych przewodniczącą PCK była Joanna Kwiatkowska, natomiast dyrektorem -lek. med. S. Baczyński. Siedzibę PCK miał przy ulicy Sienkiewicza (obecnie-Hotel Garnizonowy).

Lata 50-te i 60-te nie były również latami łatwymi dla brodnickiego szpitala. Po ukończeniu remontu w 1950 r. planowano szpital rozbudować. Prawdopodobnie jednak poziom wykonania remontu zmusił dyrekcję szpitala do ciągłych i przeciągających się w czasie remontów - poprawek. W sprawozdaniu z 1955 r. Prezydium Powiatowej Rady Narodowej pisano o ciągłym odgrzybianiu i remoncie szpitala. Remonty te i odgrzybianie ciągnęły się od 1953 r. w bardzo wolnym tempie. W ramach remontów liczba łóżek wzrastała - w tym okresie wzrosła o 30 łóżek. Remonty szpitala ciągnęły się do 1959 r. W tym też roku na posiedzeniu Komisji Zdrowia, Zatrudnienia i Pomocy Społecznej PPRN w 1959 r. planowano wybudowanie pawilonu szpitalnego na 120 łóżek, w którym miał pomieścić się oddział dziecięcy i okulistyczny. Padła wówczas również

Oddział zakaźny - 1957 r.

propozycja budowy kostnicy w odpowiedniej odległości od szpitala. Na tym posiedzeniu w dn. 26 I 1959 r. zapoznano komisję z koncepcją budowy nowego szpitala miejskiego do 1965 r. Zdaniem jednak komisji, szpital powiatowy był wystarczający dla zapewnienia obsługi miasta i powiatu.

W 1958 r. w ramach remontu kapitalnego w szpitalu (na sumę 220 000,- zł) wykonano: magazyn na materiały łatwopalne, pobudowano hydrofor, pomalowano oddziały, piec do spalania odpadków oraz urządzono pracownię Rtg. Na przelomie lat 50/60 planowano zabudowanie trzech werand w szpitalu, które umożliwiłyby przeniesienie na okres letni oddziału dziecięcego. Natomiast zrealizowano remont baraku z przeznaczeniem na mieszkania dla pielęgniarek. W 1962 r. Szpital Powiatowy otrzymał na następny kapitalny remont ok. 700 000,- zł. Wykonanie remontu powierzono Miejskiemu Przedsiębiorstwu Robót Budowlanych w Brodnicy. Prace remontowe przebiegały jednak wolno i opieszale. Społeczeństwo narzekało na ciągle remonty w szpitalu.

Na ten zarzut odpowiedział ówczesny kierownik Wydziału Zdrowia i Opieki Społecznej następująco: „...Szpital jest posesją starą nie dostosowaną do wymogów dzisiejszego sprzętu i zadań. Powiększyła się ilość łóżek do 231. Poza tym przybywa coraz więcej sprzętu, który gdzieś

Lek. med. A. Kamiński z pielęgniarkami. Lata 60 te.

Otwarcie nowych oddziałów w szpitalu brodnickim 19.IV.1978 rok.

trzeba ustawić. Szpital nie ma separarek, z powodu tego na salach wśród lżej chorych przebywają pacjenci z ropnymi ranami. Prawie we wszystkich salach jest za duża ilość łóżek”. W 1970 r. rozbudowę Szpitala Powiatowego ujęto w planie perspektywicznym Wydziału Zdrowia i Opieki Społecznej Prezydium WRN w Bydgoszczy. Przewidywano szpital wielooddziałowy na 470 łóżek (?!). Niestety plany pozostały tylko na papierze. W 1972 r. szpital dysponował 231 łózkami, natomiast wg ówczesnych wymogów na 60 000 mieszkańców winno przypadać 300 łóżek szpitalnych (przed wprowadzeniem ubezpieczenia wsi).

W ówczesnym szpitalu brak było dyżurek lekarskich, pielęgniarskich, pokoi zabiegowych, szatni i sanitariatów dla personelu. Sale chorych były nadmiernie zagęszczone. Nie odpowiadały również ówczesnym normom: zaplecze gospodarcze i kuchnia szpitalna.

W 1971 i 1972 r. wykonano w szpitalu następujące remonty:

- nadbudowano taras na oddziale chirurgicznym, uzyskując pięć dodatkowych sal o pow. 300 m². uzyskano obszerny hol spełniający rolę pokoju dziennego pobytu chorych z TV.
- rozbudowano i zmodernizowano sanitariaty oddziału chirurgicznego.
- wydzielono salę dla uczennic Liceum Medycznego na oddziale

wewnętrznym dzięki przeniesieniu magazynów gospodarczych do uprzednio przygotowanych nowych pomieszczeń

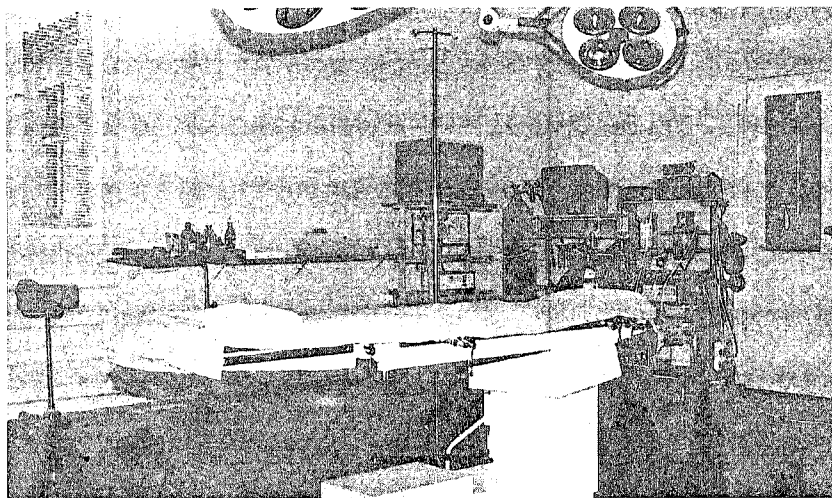
- rozbudowano i zmodernizowano sanitariaty
- zakończono rozbudowę i modernizację pralni.

- ułożono dodatkową sieć elektryczno-awaryjną z równoczesnym zainstalowaniem agregatu prądowłórczego. Uniezależniło to w pełni szpital od dostaw energii elektrycznej z zewnątrz.

Na 1973 r. planowano remont w budynku szpitalnym, w którym mieścił się oddział zakaźny i płucny (ordynator - lek. med. C. Bunikowski od 1957 r). Planowano rozbudowę budynku, nadbudowanie piętra i zmodernizowanie wszystkich pomieszczeń.

W 1973 r. Szpital Powiatowy wszedł w skład powstałego Zespołu Opieki Zdrowotnej w Brodnicy.

W 1975 r. przystąpiono do rozbudowy szpitala. Plany były ambitne i trochę na wyrost. Jednak 19 kwietnia 1978 r. po długim remoncie i pracach adaptacyjnych otwarto w pawilonie obok szpitala oddziały: położniczy, noworodkowy oraz dziecięcy. Na oddziale położniczym znajdowała się izba przyjęć, sala operacyjna oraz 2-3 osobowe pokoje. W przestronnych salach noworodków z 20 łóżeczkami zainstalowano dla wcześniaków aparaturę tlenową oraz 6 inkubatorów. Oddział dzie-

Blok operacyjny. Szpital rejonowy. Sala "A" - w głębi zestaw do laparoskopii, zakupiony ze składek społecznych SKMP.

cięcy liczył 38 łóżek na I piętrze oraz pokoje do zabaw. Dotychczas oddział dziecięcy mieścił się w starym budynku w pomieszczeniach na poddaszu, gdzie ciasnota i niefunkcjonalność stworzyły groźbę zakaźnych infekcji.

Do 1978 r. w szpitalu istniały następujące oddziały szpitalne: wewnętrzny, dziecięcy, chirurgiczny, ginekologiczny, położniczy, noworodkowy (zlikwidowano w 1976 r. -zakaźny i płucny). 8 lipca 1978 r. przekazano brodnickiemu szpitalowi nowy oddział skórno-wenerologiczny (dermatologiczny), który dysponował 20 łózkami. Oddział był przeznaczony dla pacjentów ze schorzeniami skóry (w miejscu przeniesionego oddziału dziecięcego) tzw. dermatoz.

Ich przyczyną jest zazwyczaj wkraczająca w nasze życie codzienne chemia (nawozy sztuczne, detergenty w gos. domowym). Do tej pory chorych ze schorzeniami skóry leczono na różnych oddziałach. Oddział ten powstał dzięki trwającej od dłuższego czasu generalnej rozbudowie brodnickiego szpitala przez własne brygady remontowe oraz w czynach społecznych mieszkańców Brodnicy. Na terenie szpitala w 1979 r. trwały prace przy uruchomieniu nowej trafostacji, która miała poprawić zaopatrzenie szpitala w energię elektryczną, umożliwiając podłączenie aparatury roentgenowskiej. Budynek administracyjny otrzymał wówczas nadbudówkę.

Kolejne dyrekcje szpitala widząc chroniczny brak pieniędzy na rozbudowę szpitala, zaczęły dążyć do jego modernizacji. Zaczęto od dokumentacji w 1984 r. rozbudowy kotłowni, bez której nie było możliwości dalszej rozbudowy szpitala. W 1984 r. szpital posiadał 217 łóżek, któremu nie przybyło od 4 lat ani jedno łóżko. Najgorzej sytuacja przedstawiała się na oddziale wewnętrznym i chirurgicznym. W przeciwieństwie do bazy lokalowej, znacznej poprawie uległa baza magazynowa oraz realizowano bieżące, zwykłe i kapitalne remonty. W 1984 r. zmodernizowano blok operacyjny, w ramach którego uzyskano 3 sale operacyjne z zapleczem. Dotychczas szpital posiadał 1 salę bez zaplecza.

W 1987 r. prasa wojewódzka odnotowała w dalszym ciągu tylko modernizację istniejącego szpitala, który w dalszym ciągu liczył 217 łóżek, na 70 000 potencjalnych pacjentów. Planowano w tym roku budowę pawilonu na 180 łóżek. W czasie modernizacji bloku operacyjnego w 1986 r. chirurgia otrzymała 3 sale operacyjne, natomiast oddział wewnętrzny i dermatologiczny dodatkowe sale.

często borykał się z zapewnieniem pełnej obsady lekarskiej. W 1950 r. na etacie w szpitalu pracowało 8 lekarzy, w 1960 - 18, w 1965 r. - 34, w 1983 r. - 40 lekarzy.

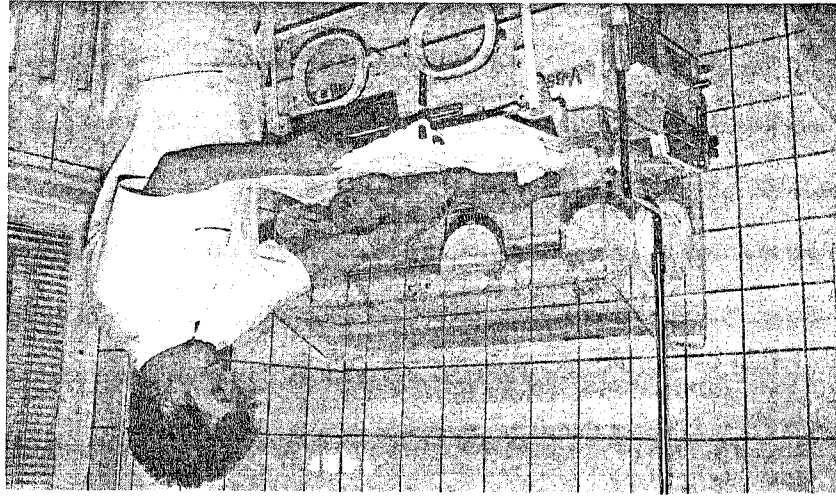
W początkach 1958 r. w Szpitalu Powiatowym w Brodnicy brakowało lekarza - ginekologa, co dato się odczuć w izbie porodowej szpitala. Dopiero w II kwartale 1958 r. zatrudniony został w szpitalu lekarz - ginekolog B. Kozłowski (Ordynator Oddziału Ginekologicznego), natomiast ordynatorem oddziału zakaznego został wówczas lek. med. B. Stankiewicz. O brakach kadry lekarskiej niech świadczy fakt, że w styczniu 1960 r. oddział dziecięcy był nieczynny z powodu powołania ordynatora na 6-tygodniowe ćwiczenia wojskowe. Otwarcie oddziału nastąpiło dopiero po powrocie lekarza z wojska.

W tym okresie szpital starał się również o 12 etatów pielęgniarskich, co nie mogło być zrealizowane z powodu braku funduszy na ich płace. Vacaty pielęgniarskie wiązały się zapewne z odejściem siostr zakonnych. Pełniły one swe funkcje na najwyższym poziomie, z pełnym oddaniem, serdecznością i poświęceniem. Zostały one zwolnione łącznie z OO. Franciszkanami - w pocz. lat 60-tych.

W 1961 r. ordynatorem oddziału położniczo-ginekologicznego był B. Kozłowski, oddziału chirurgicznego - A. Kamiński, oddziału dziecięcego - K. Śliwicka, oddziału wewnętrznego - F. Smoczyński. Od 1 stycznia 1972 r. została objęta ubezpieczeniem ludność wiejska związana z rolnictwem, w związku z czym wzrosła dodatkowa ilość zadań dla służby zdrowia. Od wielu lat brodnicki szpital odczuwał zahamowanie napywu nowych kadr lekarskich. Metodzie lekarze-stażysty, po odbytych stażach opuszczali jednak Brodnicę z powodu braku mieszkan. Sytuacja szpitala brodnickiego w porównaniu z ówczesnym województwem bydgoskim nie była najlepsza. Liczba łóżek szpitalnych przyropadających na jeden etat wynosiła w zatrudnieniu następująco:

- ogółem zatrudnionych	- 1,29	przy średniej wojew.	1,03
- lekarzy	- 28,87	przy średniej wojew.	13,00
- personelu średniego	- 3,61	przy średniej wojew.	2,81
- personelu niższego	- 4,71	przy średniej wojew.	4,11

W 1970 r. wykonano 68 372 osobodni, a średnie obłożenie wynosiło 296 dni przy średnim pobycie chorego w szpitalu 11,92. Szpital nie był w stanie przyjąć wszystkich chorych kierowanych na leczenie szpitalne. W 1970 r. zarejestrowano 320 odmówionych przyjęć do szpitala, w 1969 r. - 517, za I półrocze 1971 - 694. Brodnicki szpital od początku lat 70-tych nie ma jednego kłopotu-braku pielęgniarek. 1 września 1967 r. nastąpiło

Oddział noworodkowy. Ciężarówka dla noworodków ofiarowana przez Wielką Orkiestrę Świątecznej Pomocy.

Szpital w 1988 r. pomimo bardzo trudnych warunków lokalowych uzyskał pochwałę w wyniku operacji „Poseja”, chwałę go za czystość, ład i porządek. Najcześnie i najtrudniejsze lata dla szpitala to lata 1990-1991. Prawie wszystkie szpitale w województwie torunskim i nie tylko, zaczęły odczuwać trudną sytuację ekonomiczną.

W tym czasie okoliczności zmusiły dyrekcję szpitala brodnickiego do stosowania szeregu działań oszczędnościowych, rezygnując z zapasów leków. Wszelkie materiały opatrunkowe, biurowe zakupywano z dnia na dzień. W tych latach nieocenionym sojusznikiem był Społeczny Komitet Pomocy Medycznej Ziemi Michałowskiemu o czym będzie mowa poniżej. W początku roku 1987 utworzono pododdział ortopedyczny, przekształcony w 1990 r. na samodzielną oddział. W 1992 r. zamierzano zlikwidować oddział dermatologiczny Szpitala Rejonowego w Brodnicy. W jego miejsce planowano przenieść oddział ginekologiczny wraz z oddziałem patologii ciąży i jednym łóżkiem porodowym dla porodów zakazonych. Władze wojewódzkie zgodziły się jednak na przemieszczenie w szpitalu brodnickim funkcje dyrektora sprawowało 16 osób. Obecny dyrektor - mgr Stefan Bulka pełni swą funkcję od 1994 r., jego zastępcą, d/s lecznictwa jest lekarz J. Aleksander. Szpital brodnicki

otwarcie Liceum Medycznego - Wydział Pielęgniarstwa w Brodnicy, które było podyktowane m.in. potrzebami kształcenia pielęgniarek dla potrzeb szpitali.

Pierwsze absolwentki tego liceum ukończyły naukę w 1972 r. - 62 dyplomowane pielęgniarki. W 1976 r. przy Liceum powstała nowa szkoła - Medyczne Studium Zawodowe - Wydział Położnych. W szkole wykładowcami byli m.in. lekarze i pielęgniarki pracujące w szpitalu. Uczennice - przyszłe pielęgniarki - praktyczną naukę pobierały w brodnickim szpitalu. Do szkolenia uczennic w czasie praktyk włączali się aktywnie ordynatorzy, lekarze, pielęgniarki i położne tutejszego szpitala. Dużą rolę odgrywały pracujące tu pielęgniarki oraz pielęgniarki ddziałowe: K. Brześkiewicz, R. Zabłotna, R. Witkowska, K. Krzezińska, G. Jarzyńska, H. Sztetyńska i I. Witkowska. W 1996 r. liceum to zostało zlikwidowane, natomiast w to miejsce powołano Medyczne Studium Zawodowe.

Spółeczny Komitet Pomocy Medycznej Ziemi Michałowskiej z siedzibą w Brodnicy (SKPM).

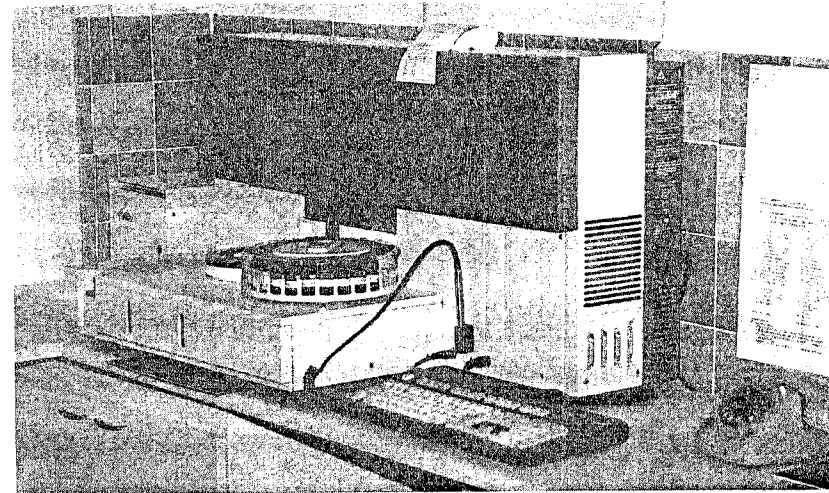
Braki w zaopatrzeniu w leki, sprzęt w szpitalu brodnickim spowodowały powstanie SKPM w 1987 r. Inicjatorem tego przedsięwzięcia był brodnicki chirurg - lek. med. M. Chudański, który znalazł wielu entuzjastów swego pomysłu. W 1987 r. M. Chudański pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Zdrowia, Opieki Społecznej i Ochrony Środowiska działającej przy Radzie Miejskiej Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego. W czerwcu 1987 r. ukonstytuował się SKPM skupiający około 80 osób, spośród których wybrano 12 osobowe Prezydium: P. Jankiewicz - przewodniczący, L. Biliński, S. Bułka, M. Chudański, J. Czupryńska, H. Drenzek, O.Gwardian E. Krajewski OFM, L. Krysiński, ks. prałat B. Lichnerowicz, I. Lamparska, lek. med. T. Pac, K. Zielińska, natomiast honorowym przew. został K. Jaworski - szef Zarządu Wojewódzkiego Stowarzyszenia PAX w Toruniu (od 1994r. - Civitas Christiana).

Skład Prezydium SKPM uległo zmianom. Niektórzy odeszli, a w ich miejsce powołano nowych członków: S. Bilskiego, lek. W. Suchockiego, lek. K. Fafińska, lek. J. Aleksandra, W. Derlickiego, B. Bok-Majzel, E. Grzymowicza. Na czele Komisji Rewizyjnej stoi mgr R. Mielke. Podstawowym celem SKPM jest społeczne wsparcie i pomoc w prawidłowym rozwoju i funkcjonowaniu miejscowej służby zdrowia. W wystosowanym apelu do mieszkańców wsi i Ziemi Michałowskiej komitet liczył

na: wsparcie finansowe przekazywanie sprzętu w formie darów zbiorowych i indywidualnych podejmowanie innych działań przez instytucje, organizacje oraz osoby prywatne, zmierzające do unowocześnienia i ułatwienia pracy placówkom służby zdrowia naszego regionu.

Komitet postawił sobie ambitne zadania, pragnąc wyposażyć, m.in. szpital brodnicki w nowoczesny sprzęt medyczny. Zaplanowano zakupić dla szpitala: ultrasonograf, gastrofibroskop, kolonoskop, kardiokograf, amnioskopy. Powoli zamierzenia zaczęto realizować. Utworzono konta bankowe, na które zaczęły wpływać złotówki i dolary z przedsiębiorstw i od osób prywatnych, z miast i okolic. Korzystano z każdej okazji, aby rozpropagować i zdobyć jak najwięcej środków dla SKPM. Oto niektóre z przedsięwzięć Komitetu:

- wpłaty indywidualne
- wpłaty zakładów pracy
- występy chóru dziewczęcego z Brodnicy w Hadze
- kontakty z Komisją Charytatywną Episkopatu Polski (transporty leków)
- zbiórki parafian w kościołach (pomoc parafii)
- koncert rodziny Lewandowskich
- aukcja staroci

Laboratorium szpitalne - pracownia bio-chemiczna. Nowoczesny analizator biochemiczny zakupiony kosztem 1,1 mld. zł w 1994 roku z budżetu wojewody oraz środków budżetu miasta w Brodnicy.

wsparcie z Funduszu Daru Narodowego
nawiązki z Sądu Rejonowego w Brodnicy
kwesty przykościelne
wyemitowane cegielki
zbiórka do „kapelusza”.

Z zebranych funduszy SKPM zakupił olbrzymią ilość sprzętu oraz lekarstw, które otrzymał szpital.

Najwięcej emocji było przy zakupie laparoskopu. Wg dr. M. Chudańskiego, idea zakupu laparoskopu zintegrowała brodnickie społeczeństwo. Do akcji włączyła się parafia św. Katarzyny oraz klasztor OO. Franciszkanów.

W związku z zakupem laparoskopu w 1993 r., wydrukowano i rozpowszechniano specjalne cegielki o nominale 500 tys. zł. Do szpitala laparoskop trafił w czerwcu 1993 r. Urządzenie to pozwala na wykonywanie operacji jamy brzusznej bez potrzeby przecinania powłok brzusznych. Dla pozyskania środków finansowych urządzono również 14 lutego 1993 „Bal dobroczynny”. Lista ofiarodawców na potrzeby szpitala jest długa. Częściowo odzwierciedla ją Aneks.

Szpital Rejonowy w Brodnicy w 1995 r.

Szpital wchodzi w skład powstałego w 1973 r. Zespołu Opieki Zdrowotnej w Brodnicy. Obejmuje on obszar działania teren zamieszkały przez 73 528 mieszkańców. Ogółem w ZOZ-e pracuje m. in. 82 lekarzy, 13 stomatologów, 248 pielęgniarek, 43 położne, 5 techników farmacji, 30 techników laborantów i 9 techników rtg. W ZOZ-e działają następujące jednostki organizacyjne działalności podstawowej: szpital, pracownie medyczne, przychodnie rejonowe, Gminne Ośrodki Zdrowia, Wiejskie Ośrodki Zdrowia. W skład Szpitala, o 217 łóżkach, wchodzi następujące funkcjonalne jednostki:

- Oddział wewnętrzny - 50 łóżek - hospitalizowano 2061 osób (średni pobyt 8,2 dni)
- Oddział pediatryczny - 38 łóżek - hospitalizowano 1312 (6,2)/
- Oddział chirurgiczny - 42 łóżka - hospitalizowano 1433 (8,8)
- Oddział ortopedyczny - 21 łóżek - hospitalizowano 706 (8,1)
- Oddział ginekologiczny - 24 łóżka - hospitalizowano 905 (6,8)
- Oddział położniczy - 20 łóżek - hospitalizowano 595 (5,1)
- Oddział noworodkowy - 25 łóżeczek + 8 cieplarek - 582 urodzeń (4,15)
- Oddział dermatologiczny - 22 łóżka - hospitalizowano 350 (17,25)

i) Izba przyjęć

j) Dział anestezjologii

k) Pracownie szpitalne

Statystyka szpitala za 1995 r.:

- w dn. 1 stycznia - 108 pacjentów

- przyjęci - 7253

- leczeni - 7512

- średni okres pobytu w szpitalu - 7,80 dni

- wskaźnik średniego wykorzystania łóżka - 271,36 (wskaźnik określa przez ile dni w ciągu roku było zajęte łóżko).

zmarli - 233

Szpital brodnicki od kilkunastu lat posiada tę samą liczbę łóżek 217-rzeczywistych (tzn. łóżek umieszczonych na stałe w sali chorych z pełnym wyposażeniem). Natomiast liczba łóżek etatowych (tzn. norma powierzchni przypadająca na 1 łóżko w salach dla chorych - minimum 6 m²) wynosiła 166. Brodnicki szpital nie jest odosobniony w zagęszczeniu łóżek szpitalnych. W całym województwie toruńskim, żaden szpital nie odpowiada normom (tzn. ilościom łóżek etatowych). Od kilku lat (patrz - Tabela 4) przy zwiększającej się ilości leczonych w szpitalu, skraca się równocześnie średni pobyt chorego w szpitalu.

Tabela 4. Ruch chorych w Szpitalu Rejonowym w Brodnicy (1978-1995).

Oddziały	1978		1980		1985		1990		1995	
	leczo-nych	osobo-dni	leczo-nych	osobo-dni	leczo-nych	osobo-dni	leczo-nych	osobo-dni	leczo-nych	osobo-dni
Wewnętrzny	1377	17980	1369	17031	1342	13763	1648	15918	2093	16841
Dziecięcy	1134	9225	1139	10660	1014	8274	1164	7929	1320	8163
Chirurg.	1833	21374	1882	21598	1872	19389	1242	12069	1475	12647
Otoped.	-	-	-	-	-	-	745	6891	720	5809
Ginekol.	798	6989	706	4845	829	5921	668	4632	927	6192
Położn.	957	4584	1384	5590	1388	5550	1202	5132	617*	3006
Dermat.	137	2320	298	6030	241	6008	389	7421	391	6228
Ogółem	6236	62472	6778	65754	6686	58905	7058	59992	7543	58886
Noworodki	-	-	1130	5090	1346	5380	878	4319	587*	2416
Śr. pobyt Chorego	10,01		9,70		8,80		8,50		7,80	

Źródło: Archiwum Zespołu Opieki Zdrowotnej w Brodnicy

* dane za okres 7 mies. działalności (5 mies. przebudowa)

Fundacja Rozbudowy i Modernizacji Szpitala w Brodnicy im. św. Antoniego

Szpital Rejonowy w Brodnicy obejmujący swą działalnością leczniczą teren zamieszkały przez ponad 70 tys. mieszkańców hospitalizuje rocznie około 7500 pacjentów. Jubileusz 100 - lecie szpitala cieszy, ponieważ świadczy o ugruntowanych czasem tradycjach, jednakże z drugiej strony świadczy o określonych niedostatkach wynikających z podeszłego wieku obiektów szpitalnych. Obiekty szpitalne nie spełniają podstawowych, obowiązujących standardów techniczno-sanitarnych, do których między innymi zaliczyć należy:

- a) brak wind towarowych i osobowych
- b) brak instalacji wewnętrznych gazów medycznych
- c) nadmierne zagęszczenie łóżek na wszystkich oddziałach
- d) niedostatek pomieszczeń dla pracowni medyczno-diagnostycznych (radiologia, rehabilitacja, histopatologia, poradnie przy szpitalne, sterylizacja)

Aby niedostatki te usunąć należałoby w perspektywie najbliższych kilku lat dobudować do istniejącego budynku głównego obiekt umożliwiający osiągnięcie wymienionych wcześniej potrzeb. Koszt tego przedsięwzięcia wynosi około 5 mln zł. Przy obecnej kondycji finansowej budżetu państwa nie można niestety liczyć na pełne zabezpieczenie realizacji tego zadania środkami inwestycyjnymi z budżetu Wojewody toruńskiego. W tej sytuacji w dniu 2 kwietnia 1996r, w Kancelarii Notarialnej w Brodnicy podpisano akt notarialny ustanawiający fundację pod nazwą „Fundacja Rozbudowy i Modernizacji Szpitala w Brodnicy im. św. Antoniego”.

W gronie 19-tu fundatorów znaleźli się przedstawiciele samorządu, duchowieństwa, brodnickich zakładów pracy i służby zdrowia. Zgodnie ze statutem Fundacja realizuje swój cel poprzez:

- a) dofinansowanie budowy skrzydła szpitalnego dla potrzeb oddziału urazowo-ortopedycznego, rehabilitacji szpitalnej oraz poradni przy szpitalnych
- b) partycypowanie w kosztach wykonania wewnętrznych instalacji gazów medycznych dla wszystkich oddziałów szpitalnych.

Fundacja posiada swoje konto bankowe w Banku Spółdzielczym w Brodnicy nr 987138-1687-286-3. Na rachunku tym zgromadzono do tej pory około 13 tys. zł. W dniu 3 października 1996 r. postanowieniem Sądu Rejonowego dla miasta Warszawy, Wydział XVI Gospodarczy

Rejestrowy wpisano Fundację do rejestru pod nr. F - 806/36. Na, posiedzeniu Rady Fundacji odbyłym 26. 07.1995 r. powołano:

a) Prezydium Rady Fundacji w składzie:

Stefan Bułka - przewodniczący
Piotr Jankiewicz - v-ce przewodniczący
Zofia Wolska-Safijanowska - sekretarz
Krystyna Kiszurno - członek
Bogusław Lichnerowicz - członek
Julian Gołębiewski - członek
Stefan Czupryński - członek

b/ Zarząd Fundacji w składzie:

1. Krzysztof Glabiszewski- prezes
2. Eugeniusz Krajewski - v-ce prezes
3. Jerzy Aleksander- v-ce prezes
4. Waław Derlicki- członek
5. Tadeusz Fuks- członek
6. Mariusz Malicki- członek

W skład Rady Fundacji poza wyżej wymienionymi wchodzi: Andrzej Mey, Tadeusz Bielicki, Jan Lewendowski, Zdzisław Brząkiewicz, Wiesław Suchocki, Waław Jankowski, Ignacy Jan Wiśniewski, Andrzej Jan Srebrzyński, Zenon Sternicki, Ryszard Wojtkiewicz, Mariusz Malicki, Kazimierz Wolfram, Tadeusz Chudy, Tadeusz Czarnowski, Wiesław Dzieniszewski, Leszek Kromp, Wiesław Biegański, Benedykt Kamiński, Krzysztof Kapuściński oraz Kazimierz Jabłoński.